

ANTE ŠUPUK: Šibenski glagoljski spomenici od 1547 do 1774. Posebno izdanje JAZU u Zagrebu 1957, 240 + 12 snimaka.

Šupukovim izdanjem glagoljskih isprava prošireno je historijsko područje hrvatskog glagoljskog pisma i na sjevernu Dalmaciju, izbrisana je Milčetićeva konstatacija »tabula rasa« za Šibenik, predan naučnoj javnosti obilni leksički materijal iz jezika 16, 17, i 18. stoljeća koji se do danas stoljetnim migracijama u ovom dijelu Dalmacije u znatnoj mjeri izmijenio.

Knjiga ima 3 dijela: I. O glagoljskim spomenicima na šibenskom području, II. Grafičke, pravopisne i jezične osobine, III. Prijepisi šibenskih glagoljskih spomenika s indeksom riječi i termina, toponima, imena i prezimena.

U prvom dijelu autor iznosi povijesni pregled upotrebe glagoljice u šibenskoj okolici u vezi s latinicom i bosančicom koje su se manje upotrebljavale. Prodiranje i upotreba glagoljice na privatnopravnom području toga kraja, a ne samo u crkvi, ima svoje korijenje u davnom srednjem vijeku, kada su benediktinci prevodili i prepisivali prve liturgijske kodekse, bili prvi učitelji naroda u privatnom i javnom životu. Za glagoljske tradicije u ovom kraju govori glagoljski kodeks iz 1375. pisan za prizidnice crkve sv. Julijana Šibenskoga. Obradio ga je Marin Tadin u *Revue des études slaves*, Paris 31/1954, 21—32. Od nedavna čuva se u Nacionalnoj biblioteci u Parizu, sign. cod. slave 73. Glagoljicu su širili i sačuvali na tom području naročito redovnici Trećoreci, glagoljaši, koji su od 15. st. djelovali u Prviću (1463), u Sustipancu (1511), a upravljali su župama u Prvić-Luci, Šepurini i Kaprijama. Oni su učili i druge pisati glagoljicom, a kao jedini pismeni ljudi u selima bili su notari od mužde i pisali testamente i druge privatnopravne isprave. Iz pregleda oskudnih starih glagoljskih ostataka iz šibenske okolice autor se zaustavlja na brojnijoj novijoj privatnopravnoj dokumentaciji iz 13 sela šibenske okolice. Iz Murtera ima 51 isprava, iz Zlarina 47, Tijesna 42, Prvić-Luke i Šepurine 36, Jezera 30, Betine 9, Tribinja 9, Žirja 4, Krapnja 3, Primoštena 3, Rogoznice 1 i Pirovca 1. Četiri isprave su iz zadarske okolice, ali su sadržajno u vezi sa Šibenikom: iz Sukošana 1, Oliba 1, Vrgade 1 i Zadra 1. Ukupno 240 isprava (218 oporuka, 6 pisama, 3 ugovora o diobi, 2 inventara, 2 kondicila, 2 štite, 1 potvrda, 1 najamni ugovor, 1 teretih, 1 poručastvo, 1 atešt, 1 mandat i 1 punomoć), u razdoblju od 227 godina (1547—1774) od 47 popova glagoljaša, od toga 13 trećoredaca.

Diplomatičko-pravni oblik glagoljskih testamenata je gotovo isti kod svih pisara. Pravni elementi i jednostavne formule su zajedničke s tipom

kasnijeg notarskog tipa običajenog na cijeloj našoj Jadranskoj obali. Testamenti počinju obično kratkom invokacijom, lokaliziranjem, razlogom pravljenja oporuke (arenga), imenovanjem svjedoka. Drugi dio sačinjavaju »laši«, t. j. darivanja pojedinih crkava i odredbe za dušu koje su vezane sa disponiranjem imetkom. Tu se određuje kome se šta ostavlja i zašto. Uglavnom se traže mise: kvarantane, grgurevske, veršariji, kantane i male mise. Iza postavljanja nasljednika (*redi, heredi, ridi* 151) slijedi odredba da se oporuka ima smatrati posljednjom voljom i postupati s njom kao s testamentom. U tom dijelu imenuju se izvršitelji oporuke: komesari, prokurator i svjedoci. Testament završuje potpisom pisara, a često je zabilježen dan smrti i mjesto ukopa. Svaka isprava ima svoj talijanski prijevod (kopiju). Neke se kopije do danas nisu sačuvala, pa autor to bilježi u objašnjenjima pod crtom. Imena prevodilaca ne znaju se uvijek, a kojiput su to bili i sami pisari glagoljskih isprava. Oporuke su se obično nosile u gradsku kancelariju na dalji postupak. Jezik kopija važan je za talijansku dijalektologiju, a zanimljivi su i kroatizmi u njima. Sve je ove isprave sakupio i sredio poznavalac glagoljice i ljubitelj šibenskih starina don Krsto Stošić i prenio ih iz općinskog arhiva u Gradski muzej, gdje se i danas nalaze. U istom muzeju čuva se i dragocjeni Stošićev još neizdani rukopis *Povijest Šibenika*, odakle Šupuk citira važne i dosad nepoznate podatke.

Drugi dio uvoda iznosi grafičke, pravopisne i jezične osobine. Autor se mnogo trudio opisivanjem pojedinih grafema, što je težak posao zbog većeg broja pisara, a svaki ima svoje karakteristike. Cjelokupnoj izradbi naše glagoljske paleografije mnogo bi doprinijelo tabelarno tipiziranje kurzivnih grafema šibenskih isprava, pogotovu kada su upotrebljena sva slova hrvatske redakcije (31), osim poluglasa, a *zêlo, iže* i *ot* samo u brojčanoj vrijednosti. Grafička analiza pokazuje da je glagoljica svojom širom upotrebom doživjela mnoge promjene. Neka se slova pojednostavljaju kao *u*, koje nalikuje istom slovu u bosančici, položeno i upotrebljava većina pisara, a neki miješaju latinsko *e* i *o*, mnogi izostavljaju *đerv*, *jat* i *ju*. Množina raznih ligatur ai kratica svjedoče o duljoj upotrebi glagoljice na ovom području.

Fonetski sistem broji 29 glasova. Ne postoji glas *dž*, a *đ* se različito bilježi: *đ* (*rodaci* 215) *d* (*potvrduem* 4) *ć* (*posaćene* = *posadene* 43), *d + j* (*naredjivan* 217) *d + ju* (*naredjući* 133) i *d + ć* (*naredćujući* 132).

S područja vokalizma značajno je da se *ê* reflektira u *i* (uz vrlo rijetke izuzetke). *Ê* se piše mjesto *j*, *ja*, a *ju* ima vrijednost *ju* i *j*. *Đerv* se upotrebljava za *je*, a mnogo pisara uzima *i* i *e* za *j* i *je*: *moi*, *dae*, *moe*, *koe*. Poluglasov refleks je *a*: *kadi* (k̑de 159), *poručastvo* 26, *vazme* 38, 45. Gotovo sve isprave imaju o mjesto *u* u riječi: *odadu* 93, *odala* 107.

Zapinje za oko bogato razvijanje vokalizacije ispred sonatnoga *r*: *ar*, *ir*, *er*: *smart*, *tarsje*, *karsno*, *umirala*, *čirn*, *izkercati*, *zderži*; ima primjera sa *ri*: *privi*, *trisje*, *smriti*. Ovo posljednje je karakteristično u zlarinskim ispravama.

Karakteristično je za čakavski konsonantizam da se *h* upotrebljava mjesto *k*: *hći* pored *kći* i *ći*. Ovamo ide i grupa *čr* mjesto *cr*: *črni*, *črvleni*. Uglavnom prevladava fonetski način pisanja: *z braćom*, *is te*, *š njegov*, *is ke*, *g dilu*.

U morfološkom sistemu susreću se u ispravama stari oblici gen. sing. žen. r: *hćere* 31, a isti oblik je i u nom. pl: *hćere* 31, *moji ženi* 93. Često se upotrebljava prijedlog *u* i *na* s ak. mjesto lokativa: *na dni* 6. Stari su oblici u instrumentalu sing: *materju* 29, *pametću* 7 i *pametju* 8. Pridjevi žen. r. imaju često stari oblik na *i* < *ê*: *u mali moći* 64, *u dobri pameti* 10. Velika je neujednačenost u padežima. Susreće se duga i kratka množina, gen. množ. bez nastavka *ā*: *dukat* 12, *svidokov* 114, *kuć* 21; dat. množine je naročito šaren kod istog pisara i u jednoj ispravi. Tu se izmjenjuju nastavci: *-om, -on; -em, -en; -am, -an*: *sinon* 54 i *sinom* 60. Akuz. množ. ima stare i nove oblike: *Ovi pinezi* 93, *te pineze* 38. Stare tradicije odražuje i lok. množine: *u Vodicach* 101, *po crikvah* 129, *u tih tersih* 239 i instr. množ. *p(r)id svidocim* 127, *mojimi vlastitim pinezi* 218.

Većina pisara upotrebljava upitnu i relativnu zamjenicu *ča, ki, ke, ka, ku*, a samo dva imaju što 67, 233, a jedan oblike: *koji* 227, *koja, koju* 226.

Od glagolskih vremena prezent ima često stari oblik na *-u/ju* u 1. licu prezenta: *priporučuju* 152. Aorist se više upotrebljava nego imperfekt. Glagol *biti* ima oblik *bihomo kunteti* 240. Infinitiv je često krnj: *Stat, dat* 62, a glagolski pridjev radni nema gotovo nikad na kraju *-l*: *san fabrika* 27, *ono e Martin nasadi* 23; još su češći primjeri sa *ja*: *Posadića* 34, *nosija* 115, *biē* 235. Futur egzaktni je uglavnom stari oblik opisnog futura I. trajnih glagola koji se tvori od svršenog oblika glagola *biti* s infinitivom (potpunim ili krnjim): *ako bude pošteno stati* 156, *ki budu moe uživat* 3.

Analizom fonetskoga sistema, morfoloških konstrukcija i leksika isprava autor zaključuje da je jezik dokumenata čakavski dijalekt s ikavskim narječjem, u koji migracijom stanovništva u 17. st. ulaze elementi štokavštine. Pisac opširno opisuje proces miješanja migracionih masa štokavaca s karakteristikama svoga govora s jezikom starosjedilaca. Iscrpno iznosi lokalitete (189), kretanje i zaustavljanje pojedinih skupina doseljenika. Šteta što autor nije priložio i mapu šibenske okolice i otokā, jer je nekih mjesta već nestalo; ovakve mape bile bi važan prilog za izradbu dijalektološkog atlasa, a korisnije i lakše bi se slijedilo i piščevo razlaganje. Autor je došao do važnog zaključka, naime, da se jezik isprava razlikuje od današnjeg šibenskog govora kao i jezika njegove okoline (koji je štokavsko-ikavski), koji se djelomično sačuvao do danas samo na šibenskim otocima.

Slijedi treći dio (38 do 215) s prijepisima 240 isprava koje su svrstane po pisarima i mjestima hronološkim redom. Na početku svake isprave nalazi se rimski broj, što znači redni broj pisara, zatim njegovo ime, prezime i mjesto. Arapski broj označuje koja je isprava po redu i, napokon, koje je ime oporučitelja. Transliteracija je savjesno provedena, autor se trudio da razriješi title i nadopuni manjkava mjesta. Nejasna mjesta i pravopis tumači talijanskim riječima iz kopija u bilješkama ispod svake isprave.

Uz prijepis isprava dodan je indeks riječi na 483 pozicije, indeks toponima 189 + 43 crkvena lokaliteta i 891 prezime i ime. Kod svake riječi dodan je broj isprave u kojoj se ta riječ nalazi.

Prijepis i izdanje šibenskih glagoljskih isprava daju sliku tadanjeg odnosa muža i žene, roditelja prema djeci i rodbini, vrednote tih ljudi, osjećaje za pravdu i želje da se nagradi svaki trud i, napokon, njihovo ekonomsko stanje. Leksički materijal svjedoči kakva je bila njihova kultura, što su radili i posjedovali, koje i kakvo bogatstvo riječi je bila njihova baština, a što su morali poprimiti od susjeda s kojima su bili kulturno, politički i ekonomski povezani. Kako sačuvane isprave potječu iz selā kršne i neplodne zemlje, njezini stanovnici nemaju veliko blago, nego *uboštvo* 53, *sirotinjstvo* 215, ali zato u oporukama imenuju gotovo svaku stvar svoga malog posjeda. Prema tome objavljene isprave raspoložu velikim leksičkim blagom koje je dragocjen prilog historijskom Akademijinu rječniku (ARj). Da bi se jasnije uočila vrijednost leksika, nacrtala jasnija slika života, rada i kulture onih ljudi, svrstat ću autorov indeks riječi i termina u grupe koje se odnose na čovjekov život i rad i na sve što ga okružuje, na nazive za zemlju, vrijeme, na leksik crkvenog i pravnog područja kao i na ostatke tradicije staroslavenskog jezika. Riječi sa značenjem redaju se abecednim redom. * znači da je ARj nema, a ** da je ima u drugom obliku ili u drugom značenju. Uz riječ je brojem naznačeno samo jedno mjesto isprave, dok autor nabraja sva mjesta.

A. Čovjek: 1. rodbina i svojta: *baba* 19, *brat* 40, *bratić* 81, *bratična* 144, *bratučed* 14, *dica* 158, *dida* 155, *ditić* (sin, sluga) 22, *diverić* (djeverov sin) 204, *divoika* (kćerka, služavka) 22, *êatriva* 126, *hći, kći* 165, *konjada* (rođakinja) 204, *kužin* (bratić) 24, *maćeha* 178, *majka* 159, *mati* 15, *muž* 118, *neput* 106, *neputa* 57, *netjak* 168, *nevista* 81, *otac* 15, *pastorak* 84, *pradić* 27, *punica* 205, *rojak* 177, *sestra* 30, *sestrić* (sestrin sin) 81, *sestrična* 212, *sin* 47, *sinovać* (bratov sin) 168, *stric, stričević* (rođaci po stricu) 126, *svak, svaci* (sestrin muž) 132, *svast* (sestra ženina) 136, *svekar, svekrva* 44, *šurêak* (ženin brat muž) 29, *tetak* 215, *teta* 149, *tetić* (tetkin sin) 215, *ujac* 96, *ujna* 116, *ujčević* (ujčev sin) 53, *unuk* 34, *unuka* 170, *vnuk* 203, *zaova, zavi* (muževa sestra njegovoj ženi) 126, *zet* 166, *žena* 52.

2. bolest, slabost, umiranje: *pukližija* (appopleksija) 207 je jedina vrsta bolesti u ispravama. Inače: *bolan u životu* 128, *u tilu bolan* 213, *u veliki nemoći* 44, *u zli moći* 4, *u mali moći* 54, *nemoćan* 192; *primine* 153, *preminem* 168, a najviše: *pokle ga Bog sudi od ovoga svita* 24, *punat smarti njegove* 191.

3. odijelo: *aba* (tur. grubo sukno) 138, *benevrake* (hlače) 128, *bičve*** (čarape), ARj *bječve, brageše* (hlače) 228, *čaprage*** (t. zamprache, ARj *čamprage* = puce) 217, *čarape* 115, *dolama* (haljina s rukavima) 215, *duplica* (ARj dvostruko odijelo) 226, *elek* 8, *jelek* 78 (prsluk), *ferarg,*** (ogrtač, t. tabano, ARj *ferauo, feraula*, t. ferrajuolo) 88, *fuštanj*** (ARj *fuštan*, suknja koja ima leđa i preko ramena kao uske rukave, a može značiti i tkaninu porhet prema t. fustagno, frustagno) 147, *gaban** (t. gabano, kabanica) 228, *gače* 215, *halja* (općenito haljina) 23, *haljak* (dem. od halj, vrsta ženske haljine) 16, *haljić** (dem. od haljak) 98, *jarin** (haljak od jareće kože) 95, *ječerma* (ARj *đerma*, dio odijela do pasa bez rukava) 65, *kanica** (pojas, isto i tkanica) 34, *kapa* 117, *kapaca* (berettin) 35, *kapuca* (kukuljica) 32, *klobuk* (šešir mlađa riječ, u razno vrijeme ima i druga značenja); *košulja* 112, *košulja ženska* 112, *kurdela* (t. cordella, pantljika razne širine u svim bojama) 106, *mahrama* 226, *naranbin* (vrsta

kape: *beretin*, una bereta 194, *obašve* (zlatom navezene, traci, pruge na rukavima) 204, *opleće* (žen. kratka košulja na koju se obuče fuštanj) 112, *pas* (pojas) 238, *roba* (općenito odjeća) 16, *suknja* 115, *svita* (općenito haljine, ali i materijal od čega su) 45, *tkanica* 4, *toke* (spone, kolobari ili pleće od kovine na dolami) 209, *trkija* (pojas) 132, *tuban* (t. tumban, žen. rubac za glavu) 136. Tkanine: *pan* (finije, tuđe sukno: *pana vižentina* 16), *figuret* 27, *od karižie* 27, *pirten* (prten = od konoplje ili lana, robe sve pirtene = t. roba biancheria) 238, *raša* (rijetko i debelo domaće sukno koje se upotrebljavalo na Balkanskom poluotoku, naročito u Raškoj) 23. Boje: *beretin* (Šulek: vrh vinove loze bijele boje) 112, *brun* 210, *carljen* 210, *červlen* 191, *črvlen* 112, *cirn* 226, *čirn* 139, *črn* 98, *modar* 115, *naranžat* 238, *rovan* (smeđ) 115, *sur* 132. Mjera za tkanine: *lakat* (od prilike pola metra) 173. Od obuće spominje se samo talijanski naziv *škarpine* 13, a od nakita *prsten* 197. Odijelo je bilo smješteno u *škrinji*, *škrinji* 16 ili *škri-njici* 88 koje su, uz postelju i *tol* (163), *stol*, jedino pokućstvo tih ljudi. Ovamo treba dodati *biljac*** (vuneni pokrivač za krevet) 228, *guba* (pokri-vač, jorgan) 132, *lancun* (plahta) 88, *obrus* (sudarium) 158, *pust* (ribarski madrac) 115, *rakno* od stola 8, od tole 163, *rub* od stola (stolnjak) 208, *štramac* (slamnjača) 88, *tavajo* 8, *tavajol* (stolnjak, ubrus) 238.

4. gospodarsko oruđe, mjere i oružje: Od kuhinjskog pribora spominje se u oporuci don Mate Despotovića samo *nožnica* (nož) i *pirun* (viljuška) 8. Od gospodarskih sprava nabraja se u inventarima: *bačva* 228, *badanj* (kaca) 238, *bari* 110, *baril*, *barilo* 12, *daska velika* 228, *grata-kaž*** (ribež) 228, *kabal* 228, *kamenica* 238, *kanaveta* (sprema za boce) 228, *karatel* (t. bačvica) 228, *komoštra* velika i mala (lanac nad ognjištem za vješanje posuda) 78, *kopanj* 238, *kosir* 228, *kotal od pakala* (pakao, pakla = smola, katran) 35, *kota* (l) *od rakie* 238, *kvartuč* (oko četvrt litre) 21, *lopar* (lopatu za stavljanje kruha u peć) 228, *maštelac*** (kabao, vjedro) 238, *maža* (vreća) 228, *mih* (mijeh) 228, *motika* 228, *pehar* 238, *rešeto* 238, *sić* (t. secchio, vjedro, mlet. mjera 10, 20 litara) 37, *sikira* 228, *sito* 238, *spud* (mjera za vino oko 56,6 lit.) 21, *sud vinski* 238, *šmur* (izdubena drvena velika i široka posuda) 238, *torba* 228, *tovar* (svaki peti tovar vina) 191, *vrč* (ulja) 73, *zub* (kramp) 228, *zubača* (za sakupljati sijeno) 228, *živna* ili *ži(r)vna* 238. Kao oružje zabilježene su samo *puška* 228, *sablja* 228, i *ožej** (vrsta zaobljene sablje?) 18. Od ribarskog i pomorskog alata nema u oporukama spomena osim jedamput zapisane riječi *lajica* 159, *plav* 5, *tertana* (vrsta broda) 233 i *brod* 238, *brod s armižen* 240. Ova tri posljednja naziva nisu spomenuta kao ostavštine u testamentima nego kao prijevozna sredstva. U vezi s ovim leksikom zabilježena su i zvanja: *ditić* (sluga) 9, *divoèka* (služavka) 32, *junak* (sluga) 194, *junaštvo* (služba) 6, *meštar* (zanatlija) 16, *službenica* 9, *težak* 30.

Najobičniji naziv za stanovanje je *kuća* 191, *kantun kuće* (ugao) 48, *polaća* 32, *stan* 61, *stanje* 43, i *komin* u prenesenom značenju 48, 119. Uvjeti da žena naslijedi muževlju ostavštinu sadržani su u slijedećim izrekama o udovanju: *stati* ili *pošteno siditi na ovomu stanu* 129, *pošteno udoviti na momu* 211, *ako bi pošteno sidila na mom kominu* (t. in mia casa) 48, *odati se* ili *ku lutriju* (t. dishonestà) učini(ti) 129. Ako se uda, smije obično ponijeti samo donesen miraz (dota, materinstvo, očinstvo).

5. novac: Od izdanih glagoljskih oporuka¹ uglavnom iz istoga vremena šibenski testamenti imaju najviše naziva za novac: *beč* (bezzo, neki mlet. novac ili novci uopće) 191, *bolanča* (sitni novac, koji vrijedi manje od dinara, prozvan po srednjolatinском *balantia* = mala vaga) 114, *cikin* (mlet. zlatni novac) 26, *dukat* 120, *gazeta* (mlet. mali mjedeni novac, pola stare krajcare) 94, *libra* (t. lira, mlet. libra u našim izvorima vrijedi 20 solda) 8, a nalazi se i u značenju za težinu [tri *libre kruha* (jedna libra po prilici funt) 158, *librica* u značenju novca: 2 *kandalota* (svječice) od *librice svaki* 77, *kandelu od mida od libric i* (10) 193, običnije znači mjeru za težinu: 4 *libri(c)e vosk(a)* 128, *libricu voska* 148], *mucenig*** (srebrni novac kovan za mlet. dužda Moceniga, vrijedan 24 solda) 6, *pinez* 1 (sve-slavenska prastara riječ za svaki novac), *soldin* (od 13 st. dvadeseti dio mlet. libre) 194, *škud, skuda* (zlatni novci razne vrijednosti) 38, *tolar* 8, *tolor* 171 (*talér, talir*, srebrni novac razne vrijednosti). Skupni novac može biti: *lemozina* (milostinja) 88, *marcede* (nagrada) 220, *paga* (plaća) 96, *salarij, solarij* 19.

B. *Zemlja*. 1. nazivi lokaliteta, njihov kvantitet i smještaj, 2. raslinstvo i 3. životinje.

1. lokaliteti: *dijanica**, *dilnica, dilenica* 142 (dio zemlje, delnica) 196, *garma* (uvala između dvije hridine na morskoj obali) 37, *gonjai* (Mažuranić kaže da je to starohrvatska riječ za mjeru površine zemljišta od prilike dan oranja) 107, *ledina* 107, *njiva* 44, *oranica* 1, *plemenščina* (slobodna baštinjena zemlja) 112, *podvornica* (zemlja pod dvorom, potkućnica) 37, *prodaića*** (prodana zemlja: za *kih živa žena istoga poko(j)noga Vida prima prodaiću i pošeš od iste zemlje koja bi štimana od Jure*) 227, *prikop** (možda prekopana zemlja), *ostavljan Jivi iz Vrščine Donji prikop u Betini* 54, *vrtal, vrtlača, vrtlič* 109, *ždrib* (dio zemlje koji se dobije izvlačenjem cedulja ili ždrebanjem, t. bruscheto) 107.

Kvantiteti: *greda vartla* 159, *kus, kušćić zemlje* 23, *liha vrtla* (lijeha, stara slav. riječ mali komad zemlje bilo kako ograđen) 220, *lišica zemlje* 185, *motika četvrta* (četvrti dio zemlje koji težak u jedan dan iskopa) 98, *polovica vrtla* 32, *špetica zemlje* (t. pezzetta, komadić) 76.

Smještaj: *s burne, s južne strane, s zmorca* 32, *s maištrala* 106, *s mojištrala* (sjeverozapadni vjetar) 224, *s juga* 127, *od poda(n)ka do...* 48, *s podamka Dobrić* 32 (ARj *podan*, m. dno, najdonja strana), *z dolinca** 224, *z grbina* (garbin, africanus, t. garbino, jugozapadni vjetar) 127.

2. raslinstvo: *fafarinka* (kostjela, *celtis australis*) 160, *jabuka* 78, *loznica* (*ostavljan mojoè ženi vrta(l) u Brošćici, gdi su loznice, dove son le vide, možda vite?*) 48, *maslina* (*pet stupih maslin*) 118, *mendula* (badem) 160, *parvka* (vrsta smokve koja prva dozrije) 161, *smrič*** (smrika) 168, *starina*** (t. li cavi vechi di vigna) 32, *tarsje* 114, *tresje* 199, *trisje* 104, *trse* 1, *trsje* 19, *voće* 28.

3. životinje: *brav* (dvoje *brav s mlikom*) 191, *ovce* 30 i *vol* 224.

C. *Vrijeme*. Dani: *utorak* 173, *četvartak* 211, *petak* 210, *subota* 207, *nedilja* 206, *u vrime od kunplite* 206 (kad svećenici mole kompletorij,

¹ *Strohal R.*, Glagolska notarska knjiga vrbničkoga notara Ivana Stašića, Zagreb 1911, 1—211. — *Štefanić V.*, Glagoljski notarski protokol iz Draguča u Istri. Radovi Staroslav. instituta 1/1953, 73—174. — *Košuta L.*, Glagoljski tekstovi u arhivu osorske općine. Vjesnik Drž. arhiva u Rijeci 1/1953, 163—218.

zadnji dio brevijara), u sunač istok (ujutro) 213. Mjeseci: *envar* 24, *jenar* 46, *zenar* 38; *februar* 31, *februar* 158, *prvar* 16; *maráč* 7; *april* 5; *maj* 8; *jun* 62, *zun* 1; *jul* 22, *luj* 2; *agust* 13, *augušt* 4; *sehtebár* 157, *sektebár*, *sektenbár* 17, *setebár* 72, *setembár* 30, *setenbár* 192, *šektebár* 183, *šetembár* 6, *šetenbár* 221; *ohtubár* 169, *oktubár* 17, *otobár* 56, *otombár* 55, *otubár* 53, *otunbár* 12; *novebár* 19, *novembár* 28, *novenbár* 18; *decebár* 15, *dehcebár* 163, *decembár* 102, *decenbár* 58. Praznici: *Blagovišćenica* (25. III.) 28, o *Božiću* 52, na *Ivanje* 46, na *Lučinu* 120, *Miholje* 46, *Stipanje* 212, *svetac* 37, *Vazam* 120, na *Vidove* 53, *Vodokršće* 42, na *krsno jime* (imendan) 51.

D. *Crkvena terminologija*. 1. zvanja: *arhižakan* 239, *gvardijan* 26, *kapelan* 116, *kurat* 9, *paroh* 139, *parohian* 200, *parohijan* 12, *parohjan* 54, *plovan* 143, *vicekapelan* 199, *vicekurat* 202, *viciparokijan* 93, *zeneral* (vrhovni poglavar redovnika) 67, *žakan* 117.

2. odijelo: *bereta* (svećenička kapa) 202, *kota* (roketa, kratka sveć. košulja) 32, *parament* (misno gornje odijelo) 38, *planita* (kazula) 88, *pridotarnik* (antipendium) 8, *stanica* (t. zastava) 193.

3. posuđe i ostalo: *kadilnjak* 88, *kalež* 2, *duplir* 76, *kandalot* 77, *kandalot* 77, *kandela* od *latuna* (lima) 37, od *mida* 193, *kandelot* 5, *svića* 136, *ulje* 189, *vosak* 21.

4. mise: *grgurevske* (30 misa uzastopce) 11, *kantane* 3, *kvarantane* (možda 40 misa bez prekida). Traže se u oporukama više od *grgurevskih*, a ostali *glag. notari* ih nemaju. Vjerojatno prema istočnom običaju *komemoriranja pokojnika četrdeseti dan poslije smrti*; *male* (tihe) mise za *pokojne služe* se na *godišće* 99, *veršarij* (anniversarij) 13.

5. lokaliteti crkvenog područja: *batišter* (krstionica) 53, *cimatorij* 29, *cimatorija* 30, *cimatorije* 48, *cimiter* 141, *cimatorija* 221, *cimatorija* 46, *crikva* 32, *oltar* 22.

E. *Pravni izrazi*: *afitavati* (iznajmiti) 1, *aparžete* 163, *aparžente* 177, *aprižente* (prisutni) 5, *banda* (t. strana) 14, *bonifikati* (naknaditi) 209, *dešpenšati* (razdijeliti) 22, *deto* (rečeni) 167, *dona* i *domina* (u oporukama gospodarica) 160, *dona* i *madona* (gospodarica do smrti) 22, *dota* 6, *datati* (miraz dati) 65, *in perpetua* 209, *in vita* 178, *inštancija* (molba, tužba) 239, *intencion* (nakana) 40, *interes* 67, *intiman* (uručen) 239, *intrada* (t. entrada, ljetina) 1, *isteš* (t. istesso, isti) 221, *izavancati* (t. avanzare, preostati) 35, *ižminadur* t. *esaminatore*, *ispitivač* 219, *komun* (dobro u zajednici) 6, *kondicijivati* (t. condizionare, odrediti, uvjetovati) 60, *kondicil*, *kodicil* (t. *codicillo*, *dotatak* u oporuci) 16, *konfin* (međa) 227, *kontrati*, *kontradikati* (protiviti se) 36, *kulajna* (kolajna) 171, *komesar* 55, *komesarij* 3, *komešar* 20, *kumesar* (izvršilac oporuke) 2, *kumesarij* 152, *kundicion* 9 (t. *kodicil*, *pogodba*) 102, *kuntentati se* (zadovoljiti se) 162, *kuntrati* 206, *kuntradota* (protumiraz) 162, *lahši* 12, *laš* 4, (t. *lascio*) *licencija* (t. *lizenza*, *dopuštanje*) 108, *ligat* (t. *legato*, *zapis*) 22, *livel* (*livello*, *najamnina*, *kamate*) 199, *mandat* 67, *manteniti* (izdržavati) 5, *mirit* (t. *merito*, *zasluga*, *valjanost*) 157, *mobilo* i *štabilo* (*pokretna* i *nekretna imovina*) 18, *nobilo* i *štabilo* 4, *nadar* (notar) 33, *nodar* 137, *nadotati* (*dotare*, *dati miraz*) 10, *obćina* 193, *oblast* 235, *oblig* 53, *obnig* 215 (*dužnost obaveza*), *obligati* (*obavezati*, *zadužiti*) 3, *opijenski* (*općinski*) 131, *ordinati* (*odrediti*, *zapo- vijediti*) 95, *pačati se* (*dirati*, *miješati se*) 23, *pat* (t. *ugovor*, *pogodba*) 16, *pena* (*kazna*) 239, *pošeš* (*posjed*) 222, *prezentati* (*predati*, *prikazati*) 236,

prituditi (t. zahtijevati, tražiti pa i pripadati) 82, *proces* 19, *prokaratur* 8, *prokuratur* (pravni zastupnik, skrbnik) 156, *publik* (pubblico, javan, opći) 226, *publik kanat* (t. incanto, dražba) 161, *red* 2, *rid* 151 (t. erede, nasljednik), *refati* (t. nadoknaditi) 239, *rekuperati* (spasti, izvući) 193, *revuda* (t. — mlet. refuda, odricanje) 234, *rota* (zakletva) 19, *setenciya* 67, *sušpet* (t. suspetto, sumnjiv) 232, *svricati* (vjerojatno svorcati, nagnati, prisiliti) 142, *šegvitati* (slijediti) 27, *šičil* (t. sigillo, pečat) 232, *škapulavati* (spasavati, izbaviti) 233, *škoda* (šteta) 233, *škoditi* (melt. scoder, utjerati, tražiti) 19, *šotopost* (podložan) 216, *štima* (procjena) 16, *štitudarica* (procjeniteljica) 112, *štirati* (procijeniti) 67, *štrapacati* (zlostavljati) 130, *štrment* (t. istrumento, isprava) 137, *tastament* 98, *taštamenat* 9, *taštament* 3, *taštamet* 127, *teretih* 17, *teretik* 162 (zemljarina), *termen* (rok) 215, *termin* 38, *testament* 2, *teštamenat* 40, *teštament* 158, *urđin* (t. ordine, nalog) 67, *urđinarij* (redovit) 93, *valid* (vrijedan, trajan) 44, *ventar*, *inventar* 132, *ventarij* 228, *vižilati* (vigilare, nadgledati, paziti) 161.

F. Riječi koje odaju staroslavensku tradiciju. Osim navedenih naziva za mjesece mogu se ovamo dodati: *brez* 230, *četire* 127, *četiresto* 104, *dvadesete* 127, *gresti* 4, *ishod* 1, *kade* 35, *kadi* 159, *klasti*, *klade* 198, *ljubno* (ljubънъ) 5, *nahoditi* 3, *ošće* 93, *petnadesete* 112, *poiti* 104, *prijeti* 12, *providjēnje* (providenije) 214, *razvi* 96, *sade* (sъdē) 12, *poide sega svita* (sъ) 104, *svičati* (sъvčestati) 12, *vas* (vъsъ) 3, *vazeti* 6.

Zvanja: *advokat* 69, *dohtur* 69, *duhtur* 224, *guvernadur* 67, *guvernadurica* 74, *kapitan* 225, *kolunelo* (vojvoda) 188, *komesar* 55, *komešar* 204.

Pregled rječnika daje obilje slavenskih naziva za rodbinu. Taj narod je bio tijesno povezan krvnim vezama, što se vidi po darovima umirućega gotovo svim rođacima.

Prema popisu dijelova odijela mogla bi se iskonstruirati tadanja nošnja tih sela. Nazivi su slavenski, talijanski i turski, a vrste tkanina upućuju na trgovačke odnose njihovih gospodara — Mletaka. Ovakvo obilje naziva za odijelo nemaju ni creskološinjski (Cl) ni istarski Matkovićevi (Ma) testamenti.

Imena obradivog zemljišta i gospodarskog pribora s mjerama potvrđuju da su ti ljudi obrađivali zemlju i da su njihov glavni prihod bili vino i ulje, dok se životinje (ovce i koze) gotovo i ne spominju. Po mjerama za zemljište vidi se da je taj njihov posjed bio malen. Veće bogatstvo naziva za zemlju ima Ma koji registrira osim najobičnijih zajedničkih riječi još i ove termine: *bakon* (t. boccone = kus) njive 1, *sinožet* (sjenokoša) 4, *črnica ulika* 25, *držanje* (teritorij) 32, *greblja* (lijeha vinograda) 25, *grm*, *grmlje* 5, *komušćina* (općinska zemlja) 1, *lastina* (vlastita) *zemlja* 5, *paštun* (ogradena i obrađena zemlja) 26, *jedan dan rali* 27, *ral* 21, *repišće* 32, *spolovina* (zajednica posjedovanja u dvoje) 31, *travnik* 27; a Cl: *brajda* 24, *brazda* 41, *dolac* 21, *dolčić* 18, *dražica* 27, *garje* (šumica) 48, *tri kopači tarsêa* 49, *podanak* 49, *tarsovišće* 2, *uljnik* 47.

Rukovali su raznim vrstama mletačkog novca od dukata do najsitnijega beča, koje kod Ma i Cl iz istoga doba ne nalazimo. Njihovi laši se sastoje u librama i soldinima, a još više u naravnim vrijednostima: životinjama, plodinama i zemljištu.

Crkveni leksički fond je latinski, a pravni dio oporuka preplavili su talijanizmi (iz kopija oporuka, koje su morale biti na tom jeziku). Sto-

ljetna politička nesamostalnost sterilizirala je razvitak domaćeg pravnog leksika. Kopije su ipak, kako rekoh, važne za talijansku dijalektologiju kao i za proučavanje kroatizma u njima.

Taj narod s mnogo djece i rodbine a malo imetka cijeni svaku stvar svoga posjeda. Njegovim disponiranjem do u tančine ostavio je sliku svoga života, rada, svoje uljudbe, i obogatio naš Akademijin rječnik kao i razne povijesno-stručne leksikone mnogim potvrdama upotrebe u tom kraju, novim značenjima, kao i posvema novim leksičkim materijalom, a ujedno je dao vjeran refleks svoga govora u kritično doba naše povijesti. Taj govor morali su notari pred svjedocima egzaktno upisivati u njihove oporuke.

M. Pantelić